

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

DOI: 10.31499/2519-2035.11.2024.304215

УДК 32(72):94(72)

Сергій ТРОЯН,

orcid.org/0000-0002-3053-6530

*доктор історичних наук, професор,
професор Жешувського університету
(Польща, Жешув)
kattis@ukr.net*

Тетяна КУЗЬМА,

orcid.org/0000-0001-8836-973

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та соціології
Рівненського державного гуманітарного університету
(Україна, Рівне)
kuzmulkatania@ukr.net*

МЕКСИКАНСЬКА ЕКСПЕДИЦІЯ ВЕЛИКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ 1861–1867: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті узагальнено значення військової експедиції в Мексику 1861–1867 рр. для політики великих європейських держав – насамперед Франції, Великої Британії, Іспанії – у рамках Віденської міжнародної системи. Утворення і кількарічна діяльність імперії Максиміліана Габсбурга в Мексиці завершилася крахом. Невдала реалізація планів щодо створення маріонеткової імперії в Центральній Америці в 60-х рр. XIX ст. особливо негативно позначилася на послабленні міжнародних позицій Франції і особисто імператора Наполеона III. Посилився вплив США на регіональні процеси в Північній та Південній Америці. Упродовж наступних десятиліть ці зміни стали одним із чинників реконфігурації світопорядку і завершення Віденської епохи міжнародних відносин.

Ключові слова: *Віденська міжнародна система, експедиція в Мексику, Максиміліан Габсбург, Франція, Наполеон III, великі держави.*

Serhiy TROYAN,

orcid.org/0000-0002-3053-6530

*Doctor habilit. (History), Professor,
Professor of the University of Rzeszow
(Polan, Rzeszów)
kattis@ukr.net*

Tetiana KUZMA,

orcid.org/0000-0001-8836-973

*candidate of historical sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Political Science and Sociology
Rivne State Humanitarian University
(Ukraine, Rivne)
kuzmulkatania@ukr.net*

THE MEXICAN EXPEDITION OF THE GREAT EUROPEAN STATES 1861–1867: CONCEPTUALIZATION OF THE PROBLEM

The article is devoted to the study of the significance of the military expedition to Mexico in 1861–1867 for the policy of major European states - primarily France, Great Britain, and Spain - within the framework of the Vienna international system.

The purpose of the study is a comprehensive scientific generalization of the situation of major European states in the middle of the 19th century, and their plans to create a puppet empire in Central America in the 1860s. The chronological limits of the article cover the period 1861-1867. The lower limit is 1861 - the signing of the London Convention on the beginning of armed intervention in Mexico; the upper limit is 1867 - the fall of the puppet empire of Maximilian Habsburg. The research methodology is based on the application of the principles of historicism, scientificity, objectivity, multifactoriality to the study of historical events. The research was carried out using general scientific and special historical methods: periodization, classification, comparativistics, systematic analysis.

It was noted that the European expedition to Mexico in the 1860s. is an important page both in the history of international relations of the New Age and in the history of American states and peoples. The then leading European states - France, England, Spain - took part in its implementation. Official Paris played a leading role. The French emperor Napoleon III sought to strengthen his position, the internal situation and the international role of France.

The conceptualization of the issue of the Mexican expedition of the European states of 1861–1867 is based on the generalization of two aspects: the causes, nature and international consequences of the intervention; results of the Austrian Archduke Maximilian's project to create an empire. Napoleon III's selection of the Austrian Archduke Maximilian Habsburg as the future emperor of Mexico had special reasons. They were conditioned by French rapprochement with Austria and compromises for its certain territorial concessions in favor of France. Maximilian's candidacy was acceptable to all three interventionist states: the prince was a Catholic, a supporter of the Pope and an ardent monarchist. It is also important that he did not belong to the dynasties of any of the states participating in the expedition, which could give priority to this state.

It has been established that the formation and several years of activity of Maximilian Habsburg's empire in Mexico ended in collapse. Unsuccessful implementation of plans to create a puppet empire in Central America in the 1860s. led to the weakening of the international positions of France and personally of Emperor Napoleon III. The regional and global role of the USA has strengthened. In a historical perspective, these and other changes had a significant impact on regional processes in North and South America, as well as on global transformations and the end of the era of the Vienna International System.

Key words: *Viennese international system, expedition to Mexico, Maximilian Habsburg, France, Napoleon III, great powers.*

Постановка і актуальність проблеми. Віденська система міжнародних відносин 1814/1815–1914 рр. тривалий час спиралася на консенсус у рамках групи великих держав, з-поміж яких помітну роль відігравала Франція. Попри поразку, якої вона зазнала в результаті завершення епохи наполеонівських воєн, Франція доволі швидко оговталася і фактично повернула тимчасово втрачені позиції та впливи на міжнародній арені. Вагоме місце у контексті зовнішньополітичної діяльності офіційного Парижа продовжувала займати колоніальна складова, що мало своїм наслідком серйозне суперництво з великими впливовими державами в царині заморської політики.

Особливий науковий інтерес і значимість становить історія французького колоніалізму доби Другої імперії, коли питання колоніального суперництва знову зайняли чільне місце в міжнародних відносинах після революційної «весни народів» 1848-1849 рр. Повернутися до активної колоніальної політики Франція змогла після завершення Кримської війни 1853-1856 рр. і укладення Паризького миру 1856 р., коли вона поруч із Англією зайняла провідні позиції в Європі та закріпила своє панівне становище на Середземному морі – головному торговому шляху XIX ст. Хоча територіальна експансія Франції розвивалася повільніше британської, проте саме тоді Наполеон III став на деякий час суперарбітром Європи, як його називали багато авторитетних публіцистів за кордоном (Girard, 1986).

Дійсно, бонапартистська Франція вела чимало воєн, у яких різноманітні колоніальні експедиції відігравали важливу роль. Війни служили інтересам уряду Наполеона III та воєнщини і пов'язаним з ними групам суспільства. Вони були захисним клапаном кожен раз, коли загострювалася політична ситуація в

країні. Для її залагодження або послаблення внутрішнього протистояння і конфліктогенності особливо зручною була невелика й нетривала успішна колоніальна війна. Переможні звістки, обіцянки матеріальних благ від експлуатації колоній, поширення шовіністичного запалу – все це повинно було відволікти французький народ від внутрішньополітичних питань, які стояли на порядку денному. Справжні цілі колоніальної політики вдало маскувалися за допомогою всіх засобів і прикривалися лозунгами захисту малих націй, єдності раси та релігії, культурної місії європейців і т. д.

Мета дослідження у межах історичної розвідки полягає в комплексному науковому узагальненні становища великих європейських держав – насамперед Франції, Великої Британії, Іспанії – у рамках Віденської міжнародної системи і їх планів щодо створення маріонеткової імперії в Центральній Америці в 60-х рр. XIX ст. Хронологічні межі охоплюють період 1861-1867 рр. Нижня межа (1861 рік) – підписання Лондонської конвенції про початок збройної інтервенції в Мексику та висадка іспанських військ у гавані Веракруз. Верхня межа (1867 рік) – падіння маріонеткової імперії Максиміліана Габсбурга.

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні принципів історизму, науковості, об'єктивності, поліфакторності до вивчення історичних і політичних явищ у поєднанні з використанням низки загальнонаукових і спеціальних історичних методів. Метод періодизації дозволив розглянути мексиканську експедицію європейських держав у відповідних хронологічних рамках, визначити її етапи й історичні наслідки. Метод класифікації посприяв типологізації передумов, подій і наслідків колоніальної експедиції європейських держав у Мексику в контексті загальних тенденцій і особливостей європейської зовнішньої та колоніальної політики середини – другої половини XIX ст. Порівняльно-історичний метод дав можливість співставити різні сторони становлення, функціонування та падіння імперії Максиміліана Габсбурга в Мексиці. Метод системного аналізу як складова загальнонаукового системного підходу дозволив всебічно розкрити витоки, передумови, етапи еволюції та наслідки мексиканської політики європейських держав і діяльності маріонеткової держави Максиміліана в 60-х рр. XIX ст.

Аналіз досліджень. Науково-теоретична значимість теми даного дослідження визначається наступними факторами. З одного боку, створення колоніальних імперій, боротьба за панування над заморськими територіями, формування нових суспільств у Західній півкулі і, насамперед, у Північній Америці є однією з домінант історії Нового часу, тому вивчення різноманітних аспектів цих процесів має велике значення в загальнонауковому плані. З другого боку, аналіз зовнішньополітичної та дипломатичної позицій держав-інтервентів, а також США щодо Мексики має велике значення для розуміння важливих тенденцій внутрішньо- і зовнішньополітичного розвитку цієї держави напередодні та під час мексиканської кампанії. Окрім того, помітну роль відіграє той факт, що дана тематика лише час від часу розглядалася у зарубіжній науковій літературі (Scherr, 1868; Tavera, 1903; Blumberg, 1971; Haslip, 1974; Lubienski, 1988; Pitner, 1993; Edward, 2021) та не так часто була предметом наукових інтересів українських істориків й істориків-міжнародників

(Троян, 1996, 2013; Кузьма, 2007, 2012; Мельник, 2014;), що, безперечно, актуалізує проблематику наукової праці. Попри наявність низки серйозних, зокрема і дисертаційних (Кузьма, 2007) досліджень, звернення до заявленої проблематики важливе не стільки у подіємо-фактологічній площині, а насамперед у контексті систематизації та узагальнення відповідного матеріалу, його осмислення під кутом впливу подій на історичні процеси еволюції міжнародних відносин і ролі великих держав у регіональній і глобальній політиці.

Виклад основного матеріалу. З 1860 р. розпочинається низка колоніальних війн Франції. Наполеон III вважав, що Англія, Іспанія та Нідерланди зайняли великі території, а, натомість, Франція залишилася без володінь і це загрожувало її перспективам як впливової потужної держави. Саме тому, користуючись сприятливим моментом, французький імператор здійснив водночас декілька експедицій у майже протилежні точки світу – Китай, Кохінхіну, Сирію та Мексику. Сирійська та китайська кампанії Наполеона III виявилися колоніальними походами без серйозних наслідків, на відміну від значно масштабнішої американської експедиції, яка мала на меті перетворити Мексику в імперію-васала (Cunningham, 2001).

Ця військова експедиція, на яку оточення імператора Наполеона III поклало великі сподівання у плані зміцнення впливу Франції на американські справи, не мала обмежитися лише однією Мексикою. У випадку, якщо французи зможуть утримати там свої позиції, на черзі було питання про захоплення в тій чи іншій формі всієї Латинської Америки або хоча б деяких із південноамериканських держав. Надалі навіть йшлося про створення профранцузької Латинської імперії на американському континенті на чолі з католицьким принцом.

Істотним елементом політики Наполеона III був цинічний колоніальний грабунок під маскою туманних фантазій про майбутнє романських народів, про латинську цивілізацію, про домінуючу роль «кельтсько-латинської» раси тощо. Зазначимо, що ідею панлатинізму французький монарх перейняв від свого зятятого прибічника – економіста Мішеля Шевальє, під впливом якого перебувала майже вся зовнішня політика Другої імперії (Phelan, 1968: 279-298). Наполеон III під приводом економічної експансії в Центральну Америку планував протиставити англосаксонському впливу Сполучених Штатів Америки вплив романських країн на чолі з Францією. Ця дихотомія формату латинська / англосаксонська раси мала на меті розмежувати сфери впливу між обома «расами» на американському континенті. Відповідно, перша контролюватиме територію США, друга – Південної та Центральної Америки. Тобто, в розумінні Наполеона III, мексиканська експедиція мала стати першим найбільшим і найважливішим кроком для встановлення бар'єрів між двома частинами Америки, сприяючи руйнації основоположної ідеї доктрини Монро 1823 р. – Америка для американців (Clifford, 1967: 1-12).

Водночас французький імператор розумів, що самотійно здійснити інтервенцію в Мексику дуже ризиковано. Участь в експедиції Великої Британії він розглядав у якості вагомої умови, без якої Наполеон III не наважився б на

такий зовнішньополітичний крок. Зокрема, вже сам факт існування на той час доктрини Монро свідчив про активну протидію планам Луї-Наполеона з боку США. У даній ситуації наразися на війну з президентом А. Лінкольном імператору було аж ніяк не вигідно. Іншою умовою, яка взагалі зробила можливою мексиканську експедицію Франції, стало розростання громадянської війни в США. Саме завдяки їй Наполеон III зумів заручитися підтримкою англійського прем'єр-міністра Пальмерстона. Британський державник вважав, що для Великої Британії як у політичному, так і в економічному відношенні вкрай бажаною є перемога Конфедерації над Північчю, прямим наслідком якої буде розпад США на дві незалежні федерації. Наполеон III вів ідентичну політику відносно міжусобної війни в США. При такому збігу позицій Англії та Франції в даному питанні вести конфронтаційну до Луї-Наполеона лінію Пальмерстон явно не хотів.

Таким чином, жодних дипломатичних перешкод для створення маріонеткової держави не передбачалося. Військову інтервенцію в Мексику, на думку Наполеона III, можна було сміливо розпочинати, тим паче, що Іспанія висловила своє бажання приєднатися до експедиції. Окрім того, наявні серйозні проблеми внутрішньополітичного розвитку Мексики – боротьба лібералів з клерикалами, республіки з монархією, фінансові зобов'язання перед європейськими країнами, ігнорування молодого мексиканського уряду на чолі з індіанцем Б. Хуаресом – все це грало на руку організаторам експедиції (Günter, 1988: 169–188). Проте саме такий стан справ і показав обмеженість політичного світогляду і брак стратегічного мислення європейських монархів. Вони опиралися, насамперед, лише на вдалу поточну ситуацію і зовсім не задумувалися над серйозними наслідками свого вкрай ризикованого проекту.

У такій складній внутрішньополітичній і міжнародній ситуації Мексиці потрібно було зберегти не лише форму представницької демократії, а й відстояти свою незалежність і суверенітет, адже мова йшла про загрозу перетворення її в колонію чи напівколонію Франції. То ж не дивно, що англо-франко-іспанська інтервенція в Мексику набула досить великого міжнародного значення і отримала чималий резонанс як у Європі, так і в США. Загалом європейська експедиція в Латинську Америку в 60-х рр. XIX ст. є однією з найзначніших подій в історії Мексики, найдискусійнішою і недооціненою сторінкою як в історії міжнародних відносин Нового часу, так і в історії американських держав і народів.

Концептуалізація питання про мексиканську експедицію європейських держав 1861–1867 рр. ґрунтується на узагальненні двох аспектів. Чільне місце зайняла проблема міжнародного характеру: причини та характер інтервенції великих європейських держав у Мексику, ставлення до інтервенції Сполучених Штатів Америки, країн-учасниць після розпаду англо-франко-іспанської коаліції, вплив експедиції на міжнародне становище Другої імперії у Франції і т.п. Також необхідно відзначити другий аспект проблеми, при якому події 1861–1867 рр. вивчалися не з точки зору міжнародних відносин, а з точки зору історії Мексики, тобто при цьому основна увага приділялася власне імперії

австрійського ерцгерцога Максиміліана та ставленню мексиканського народу до європейської інтервенції.

На основі опрацювання низки історичних джерел, а також наукових праць українських і зарубіжних дослідників з даної теми, можна обґрунтувати наступні теоретико-концептуальні положення.

Перше. Англо-франко-іспанській інтервенції в Мексику передували ряд важливих подій в історії цієї країни, які в кінцевому підсумку і зумовили здійснення експедиції європейськими державами. В середині 50-х рр. XIX ст. після численних пертурбацій і заколотів від влади в Мексиці була відсторонена партія консерваторів. Новий уряд очолював представник лібералів, індіанець Б. Хуарес, який основним принципом своєї політичної програми проголосив «дезамортизацію» церковного майна, тобто передачу його у приватну власність. Такі зміни поставили, звичайно, мексиканське духовенство у безвихідне становище, чим започаткували пошук зовнішньої підтримки. Зумовлено це було прагненням зберегти старі позиції: самостійно це зробити консерватори вже не могли, а втратити їх не мали жодного бажання. Саме ця складна політична ситуація в країні, фінансова криза, яка призвела до неможливості сплатити зовнішні борги, а також виснаження несправедливими війнами зі США та втратою Техасу стали свого роду «вразливими місцями» молодій мексиканській республіці, що і дало поштовх європейській інтервенції в Латинську Америку.

Друге. Офіційним приводом до експедиції слугувала постанова мексиканського конгресу про тимчасове припинення виплати процентів іноземним кредиторам, тобто Велика Британія, Іспанія та Франція в очах світової спільноти керувалися принципом захисту своїх законних фінансових інтересів. Проте справжні їх цілі аж ніяк не обмежувалися прагненням змусити Мексику сплатити борги, а сягали значно глибше – європейські держави поспішили не втратити чудового шансу зміцнити свої позиції та поширити вплив на американському континенті. Окрім того, об'єктивно складалася, як ніколи, сприятлива ситуація: єдиний реальний противник, що міг активно протидіяти планам європейських країн, – Сполучені Штати Америки – були охоплені міжусобною громадянською війною. Це стало головним фактором, який взагалі зробив можливою мексиканську авантюру і надав Великій Британії та Франції можливість сподіватися на те, що громадянська війна, послаблення і урешті розпад США дозволить їм підпорядкувати своєму впливу країни Латинської Америки, зокрема й Мексику.

Отже, об'єднання трьох європейських держав відбулося на платформі підтримки консервативної партії Мексики в її намаганнях скинути уряд Б. Хуареса і замінити його урядом, залежним від цих держав. Однак кожна з учасниць інтервенції мала свої власні причини та мотиви інтервенції у Мексику (Haslip, 1974).

У Великій Британії та Франції була своя спільна мета – втрутитися у громадянську війну в США на боці рабовласницької Конфедерації. При цьому використовувалася не лише особиста заінтересованість лорда Г. Пальмерстона та Наполеона III в південній Бавонії, але й у поразці Союзу, що зумовило б

розпад Сполучених Штатів Америки на дві незалежні федерації. Відповідно, це не лише сприяло б реалізації європейських колоніально-політичних планів у Мексиці, але й на перспективу створювало можливості для розширення експансії на американському континенті.

Паралельно із цією стратегією французький імператор сподівався таким способом примножити славу Другої імперії, здійснивши свою шалену мрію – заснувати латинське домінуюче становище в Америці та протиставити його англосаксонському впливу на півночі. Адже зростаюча роль останнього в політичних подіях не могла залишитися поза увагою спадкоємця Наполеона I, який одночасно з тронем успадкував і традиційну політику Франції – послаблення англійської могутності.

Цей ідеологічний чинник супроводжувався не менш важливим фінансовим фактором. Наполеон III вимагав від мексиканського уряду задовольнити, окрім офіційного боргу перед Францією, ще й чималі наявні борги швейцарського банку Жеккера, бони якого були викуплені за безцінь французькими підданими. Голова Законодавчого корпусу граф Ш. де Морні включив цей пункт в ультиматум кабінету Б. Хуареса з умовою 30 % виручки для себе з цієї справи, тим самим збільшивши мексиканський борг майже в 20 разів. Окрім того, французький імператор планував завдяки здобуткам у Мексиці закріпити послаблені позиції свого режиму у Франції. Перемоги за кордоном мали підняти авторитет і популярність імператора всередині країни та відволікти увагу французького народу від внутрішніх проблем (Cunningham, 2001).

Щодо Іспанії, то основною, до того ж усім відомою, причиною її участі в експедиції було прагнення повернути назад свою найбагатшу колонію. У випадку, якщо б це виявилось нереальним, то Мадрид планував хоча б здобути мексиканську корону для одного з принців Бурбонської династії. Загалом реалізація такої перспективи шляхом участі в мексиканській військовій експедиції мала сприяти посиленню європейських і світових позицій іспанської корони, які значно послабилися в ході зростання економічної, політичної й імперської колоніальної могутності Великої Британії та Франції.

Таким чином, укладаючи в Лондоні конвенцію 1861 р. про початок озброєної інтервенції, кожна з учасниць керувалась власними прихованими мотивами. Однак вже з самого початку експедиції очевидною стала домінуюча роль французького імператора, в руках якого зосереджувався основний важіль мексиканської кампанії.

Англійський прем'єр-міністр лорд Г. Пальмерстон, спостерігаючи за все більш поглинаючою Наполеона III авантюрою, зумів вдало на ній зіграти, вирішивши вивести з Мексики свої війська майже на самому початку експедиції. Його міркування керувалися насамперед здоровим глуздом. Усвідомлюючи, наскільки глибоко французький імператор загруз у цьому проекті, керівник британського уряду отримав можливість добитися поставленої мети, не докладаючи для цього надзусиль. У конкретних умовах початку 60-х рр. XIX ст. політика Наполеона III в Мексиці обіцяла для Великої Британії немалі вигоди. Франція була зацікавлена в розпаді США і підтримці

Півдня, її зайнятість у Латинській Америці послаблювала французькі позиції в Європі. Окрім того, у самій Мексиці Луї-Наполеон неминуче змушений був би реалізувати всі ті намічені цілі, які, розпочинаючи експедицію, переслідував і англійський уряд. Єдиний недолік в усій цій кампанії лорд Г. Пальмерстон вбачав, при умові успішного завершення експедиції, у зміцненні французьких позицій у Латинській Америці. Втім він був готовий пожертвувати ними заради тих вигод, які міг би отримати.

Іспанія, в свою чергу, теж відмовилася від продовження інтервенції, оскільки не бачила жодної перспективи в її продовженні. Прем'єр-міністр Л. О'Доннелл усвідомлював, що Наполеон III, намітивши в кандидатури на мексиканський трон австрійського ерцгерцога Максиміліана Габсбурга, в жодному разі не підтримає принца Бурбонської династії. Наслідком цього був би неминучий крах планів Іспанії щодо Мексики, чого іспанська корона, звичайно, ні в якому разі не бажала. Саме цей, невтішний для Мадрида, але уповні реальний факт і зумовив його поспішний відступ.

Що стосується французького монарха, то потрібно сказати, що подібний стан справ його цілком влаштовував. З одного боку, союзники по інтервенції Велика Британія та Іспанія хоча й відступали, проте не заперечували подальшої участі Франції в мексиканській експедиції. Навпаки, вони активно і всіляко її заохочували, що підтверджує дипломатичний хист обох прем'єр-міністрів. З другого боку, Наполеону III надавалася в Мексиці повна свобода дій і це йому особливо імпонувало. Фактично це означало, що він міг вести гру лише за своїми правилами, ні з ким не узгоджуючи військових і політичних кроків.

Третє. Варто зазначити, що обрання Наполеоном III австрійського ерцгерцога Максиміліана Габсбурга як майбутнього імператора Мексики мало також особливі причини, що зумовлювалися зближенням з Австрією та компромісами за її певні територіальні поступки Франції. При цьому кандидатура Максиміліана була прийнятною для всіх трьох держав-інтервентів, позаяк принц був католиком і прихильником Папи та, звичайно, зятим монархістом. Важливо також, що він не належав до династій жодної з держав-учасниць експедиції, що могло б надавати пріоритет цій державі.

Проте за короткий час свого правління Максиміліану довелося гірко розчаруватися і в Папі, і в католицькому духовенстві, та й, мабуть, у самій тодішній системі католицизму. Вступивши на трон з рожевими мріями про створення великої монархії, досягнувши на перших порах лише тимчасової прерогативи над партією республіканців, він, урешті-решт, повинен був переконатися у неможливості нав'язувати країні нову монархічну форму правління в умовах, коли народ вже давно утвердив республіканські принципи.

Власне така оцінка відображала реальну обстановку в Мексиці. Дійсно, становище імперії Максиміліана ніяк не можна було назвати міцним або, хоча б, перспективним. Цей факт зумовлювався декількома вагомими чинниками (Lubienski, 1988):

- по-перше, держава австрійського ерцгерцога була маріонетковою, тобто Максиміліан був лише формальним главою імперії. Всі свої дії він мав обов'язково узгоджувати якщо не з Наполеоном III, то з головнокомандуючим

військами інтервентів, що, звичайно, обмежувало політичні можливості імперії Максиміліана;

- по-друге, значним гальмом розвитку і внутрішньополітичної нестабільності була категорична позиція мексиканців, їх несприйняття нової влади та методів її встановлення;

- по-третє, сама внутрішня політика імператора Максиміліана та його урядів характеризується суперечливістю та неоднозначністю: ерцгерцог зайняв ліберальну позицію в той час, як на трон був посаджений консерваторами; підривав становище духовенства в загалом католицькій країні; приймав демократичну конституцію поряд із «чорним законом» про покарання ворогів імперії. Такою суперечливою діяльністю Максиміліан Габсбург не лише не схилив на свій бік частину республіканців, а й втратив ту зовсім невелику групу щирих прихильників, чим остаточно загнав себе у глухий кут;

- по-четверте, створення монархії в Мексиці не позбавило її від фінансових проблем. Борги колишньої республіки перед європейськими кредиторами автоматично переросли в борги новоствореної імперії і перед Максиміліаном постало складне завдання їх погашення. Воно неймовірно ускладнилося в умовах, коли вкрай необхідні були кошти для подальшого ведення війни з прихильниками хуаристів, які швидко зміцнювали свої сили (Ratz, 1985);

- по-п'яте, існуванню великої профранцузької імперії в будь-який момент могли протиставити своє вето сусідні Сполучені Штати Америки, рішуча антиєвропейська позиція яких у цьому питанні була загальновідомою.

Таким чином, негативні тенденції у внутрішньополітичному розвитку держави Максиміліана, нездатність ерцгерцога створити в Мексиці хоч якусь масову базу на підтримку свого режиму, слабка гарантія трону наполеонівською Францією – всі ці обставини зумовили не лише факт безперспективності, а й закономірності лише трьохрічного існування впливу Другої імперії в Мексиці.

Четверте. Вже наприкінці 1866 р. став очевидним провал французької інтервенції в Латинську Америку. Світова спільнота переконалася у фактичній недієздатності держави австрійського принца Максиміліана, а точніше держави Наполеона III в Мексиці (Kühn, 1965). Каталізатором краху планів французького імператора стало завершення міжособної громадянської війни в США, що в недалекій перспективі означало їх неминуче втручання у справи сусіда на південь від Ріо-Гранде.

У свою чергу, Наполеон III не міг не боятися озброєного зіткнення зі США. Така війна, небезпечна для Франції сама по собі, здавалася ще страшнішою, бо ускладнювалася двома додатковими обставинами. У 1867 р. в Парижі організовувалась велика всесвітня виставка, яка мала показати велич Франції, і мексиканська експедиція відходила на другий план. Водночас стали проявлятися симптоми загрози, яка насувалася зі Сходу. Пруссія поряд з французькими кордонами шляхом «заліза і крові» вже вела активну політику об'єднання німецьких держав у велику імперію. Становище Наполеона III відразу стало б критичним, якби він втягнувся в серйозну тривалу і безперспективну для Парижа війну зі США. У такій ситуації Наполеон III дав

наказ головнокомандуючому французькими військами в Мексиці повертатися в Європу. Тим самим, французький імператор не виконав всіх своїх зобов'язань перед ерцгерцогом Максиміліаном, коли той погодився на запропоновану Наполеоном III мексиканську корону.

Такі зміни поставили імператора Максиміліана Габсбурга у безвихідне становище, оскільки він залишився у Мексиці практично лише з невеликою кількістю відданих йому людей, без жодної серйозної військової підтримки. Цим самим Максиміліан підписав собі смертний вирок, якому він поклав початок ще у 1865 р., прийнявши «чорний закон» про покарання ворогів імперії. Дію цього закону через два роки він відчув на собі. Залишається підкреслити, що трагічність його становища полягала не тільки в неуспішній політиці в Мексиці, а й у тому розчаруванні, яке він як монархіст повинен був відчувати до монархічної Європи. Імператор Наполеон III відкрито зрадив ерцгерцога. Можливо, саме через такі трагічні останні хвилини його життя в Мексиці до пам'яті розстріляного імператора Максиміліана Габсбурга ставилися з повагою навіть колишні його вороги (Smith, 1973).

П'яте. Потрібно підкреслити, що велику увагу питанню організації і здійсненню англо-франко-іспанської інтервенції у Мексику приділяла зарубіжна преса. Різносторонні відомості про цілі та мотиви мексиканської експедиції можна отримати з французьких, англійських, іспанських, американських тощо газет і журналів. Зрозуміло, що преса, яка дотримувалася твердого урядового курсу, схвалювала цілком і повністю експедицію, аргументувавши це намаганням дати Мексиці міцну та стабільну владу, що вивела б країну з кризи. На відміну від офіційної періодики, опозиційні часописи називали мексиканську експедицію «злочинною справою», яка стала вираженням особистих меркантильних прагнень держав-інтервентів і в майбутньому призвела до послаблення їх міжнародного авторитету.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що період європейської інтервенції в Мексику, попри значну часову дистанцію, зберігає свою наукову значимість й актуальність. Цей факт можна пояснити насамперед тим, що в ній були задіяні тогочасні великі держави, політика яких суттєво вплинула на перебіг подальших історичних процесів. Разом з тим, мексиканська англо-франко-іспанська експедиція була подією великого міжнародного значення, яка мала вплив на всю систему тогочасного світопорядку. Саме після відступу з Мексики остаточно втрачає статус великої держави доби Нового часу Іспанія і на деякий час, фактично до початку ХХ ст. і створення Антанти, послабилася міжнародна політична роль Франції. Водночас, регіональна і глобальна роль США після завершення громадянської війни 1861-1865 рр. і краху мексиканської експедиції європейських держав 1861-1867 рр. посилюється. В історичній перспективі кількох десятиліть усі ці зміни суттєвим чином вплинули як на регіональні процеси в Північній та Південній Америці, так і на глобальні трансформації та завершення епохи Віденської міжнародної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Кузьма, 2007 – Кузьма Т. М. Держава Максиміліана в Мексиці: плани створення, становище та причини падіння (60-і роки ХІХ ст.). Автореф. дис. ... канд. іст. наук 07.00.02. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. 20 с.

- Кузьма, 2012 – Кузьма Т. М. Проблемні аспекти історії Латинської Америки в контексті колоніальної політики європейських держав середини XIX ст. // *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: Зб. наук. праць. Рівне: РДГУ, 2012. Вип. 23. С. 345-352.
- Мельник, 2014 – Мельник І. Мексиканський цесар із роду Габсбургів // *Збруч*. 2014. 10 квітня.
- Троян, 1996 – Троян С. С. Колоніальна діяльність південно-німецького купецтва у XV–XVI ст. // *Питання стародавньої і середньовічної історії, археології та етнографії*: Зб. наук. ст. Чернівці: Рута, 1996. Вип. 2. С. 62-71.
- Троян, 2013 – Троян С. С. Південнонімецьке купецтво на службі іспанської корони (XVI – початок XVII ст.) // *Україна–Європа–Світ*: міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 12. С. 90-97.
- Blumberg, 1971 – Blumberg A. The diplomacy of the Mexican empire: 1863–1867. Philadelphia: The Amer. philos. soc., 1971. 152 p.
- Clifford, 1967 – Clifford E. L. The United States and the Spanish intervention in Mexico, 1861–1862 // *Revista de Historia de America*. 1967. № 63–64. P. 1-12.
- Cunningham, 2001 – Cunningham M. Mexico and the foreign policy of Napoleon III. New York: Palgrave, 2001. 251 p.
- Edward, 2021 – Edward Th. The Last Emperor of Mexico. A Disaster in the New World. London: Faber, 2021. 336 p.
- Girard, 1986 – Girard L. Napoleon III. Paris: Hachette Literature, 1986. 550 p.
- Günter, 1988 – Günter K. Erzzerzog Maximilians Projekt einer habsburgischen Doppelmonarchie in Amerika // *Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas*. Bd. XXV. Köln–Wien: Bohlau verl., 1988. S. 169–188.
- Haslip, 1974 – Haslip J. Imperial adventurer. Emperor Maximilian of Mexico. London: Cardinal, 1974. 495 p.
- Kühn, 1965 – Kühn J. (Hg.). Das Ende des maximilianischen Kaiserreichs in Mexico. Berichte des königlich preussischen Ministerresidenten Anton von Magnus an Bismark, 1866–1867. Frankfurt–Göttingen: Göttingen Bln u Frankfurt Musterschmidt
Erscheinungsdatum, 1965. 343 s.
- Lubienski, 1988 – Lubienski J. Der maximilianeische Staat Mexiko 1861–1867: Verfassung, Verwaltung und Ideengeschichte. Wien–Köln–Graz: Böhlau, 1988. 161 s.
- Phelan, 1968 – Phelan J. Leddy. Pan-latinism, French intervention in Mexico (1861–1867) and the genesis of the idea of Latin America // *Conciencia y autenticidad históricas / Escritos en homenaje a Edmyndo O’Gorman*. Mexico: UNAM, 1968. P. 279-298.
- Pitner, 1993 – Pitner E. Maximilian’s lieutenant: A personal history of the Mexican campaign 1864–1867 / Transl. and ed. By. G. Etherington Smith. Albuquerque: Univ. Of New Mexico press. 1993. 206 p.
- Ratz, 1985 – Ratz K. Das Militargerichtsverfahren gegen Maximilian von Mexiko. 1867: Vorgeschichte, Prozessanalyse und –kritik; Prozessakten, Rechtsgrundladen. Wien: Hardegg, 1985. 257 s.
- Scherr, 1868 – Scherr J. Das Trauerspiel in Mexico. Lpz.: Wigand, 1868. 303 s.
- Smith, 1973 – Smith G. Maximilian and Carlota. The Habsburg tragedy in Mexico. London: Harrap, 1973. 318 p.
- Tavera, 1903 – Tavera E. Schmit von. Geschichte der Regierung des Kaisers Maximilian I und die französische Intervention in Mexiko: 1861–1867. Von Dr. Ernst Schmit Ritter von Tavera. Bd. 1–2 . Wien–Leipzig: Braumüller, 1903. Bd. 1. 433 s.; Bd. 2. 517 s.

REFERENCES

- Kuzma, 2007 – Kuzma T. M. Derzava Maksymiliana v Meksyci: plany stvorennia, stanovyshe ta prychny padinnia (60-I roky XIX st.) [The State of Maximilian in Mexico: plans for creation, situation and reasons for the fall (60s of the XIX century)]. Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk 07.00.02. Dnipropetrovsk: DNU, 2007. 20 s. [in Ukrainian].
- Kuzma, 2012 – Kuzma Т. М. Problemni aspekty istoriyi Latynskoyi Ameryki v konteksti kolonialnoyi polityky yevropeyskykh derzav seredyny XIX st. [Problematic aspects of the history of Latin America in the context of the colonial policy of European states in the middle of the 19th century] // *Aktualni problemy vitchyznianoyi ta vsesvitniyi istoriyi*: Zb. nauk. prac. Rivne: RDGU, 2012. Vyp. 23. S. 345-352 [in Ukrainian].
- Melnyk, 2014 – Melnyk I. Meksykanskyi cisar z rodu Habsburgiv [Mexican emperor from the Habsburg family] // *Zbruch*. 2014. 10 kvitnia [in Ukrainian].
- Troyan, 1996 – Troyan S. S. Kolonialna diyalnist pivdenno-nimeckogo kupectva u XV–XVI st. [Colonial activity of South German merchants in the 15th–16th centuries] // *Pytannia starodavniyi i seredniovichnoyi istoriyi, archeologiyi ta etnografii*: Zb. nauk. st. Chernivci: Ruta, 1996. Vyp. 2. S. 62-71 [in Ukrainian].
- Troyan, 2013 – Troyan S.S. Pivdennonimecke kupectvo na sluzbi ispanskoyi korony (XVI – pochatok XVII st.) [South German trade in the service of the Spanish crown (XVI – beginning of XVII centuries)] // *Ukrayina–Yevropa–Svit*: miznarodnyy zbirnyk naukovykh prac. Ser. Istoria, miznarodni vidnosyny. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 2013. Vyp. 12. S. 90-97 [in Ukrainian].
- Blumberg, 1971 – Blumberg A. The diplomacy of the Mexican empire: 1863–1867. Philadelphia: The Amer. philos. soc., 1971. 152 p. [in English].
- Clifford, 1967 – Clifford E. L. The United States and the Spanish intervention in Mexico, 1861–1862 // *Revista de Historia de America*. 1967. № 63-64. P. 1-12 [in English].

- Cunningham, 2001 – Cunningham M. Mexico and the foreign policy of Napoleon III. New York: Palgrave, 2001. 251 p. [in English].
- Edward, 2021 – Edward Th. The Last Emperor of Mexico. A Disaster in the New World. London: Faber, 2021. 336 p. [in English].
- Girard, 1986 – Girard L. Napoleon III [Napoleon III]. Paris: Hachette Literature, 1986. 550 p. [in French].
- Günter, 1988 – Günter K. Erzherzog Maximilians Projekt einer habsburgischen Doppelmonarchie in Amerika [Archduke Maximilian's project of a Habsburg dual monarchy in America] // *Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas*. Bd. XXV. Köln–Wien: Bohlau verl., 1988. S. 169-188 [in Deutsch].
- Haslip, 1974 – Haslip J. Imperial adventurer. Emperor Maximilian of Mexico. London: Cardinal, 1974. 495 p. [in English].
- Kühn, 1965 – Kühn J. (Hg.). Das Ende des maximilianischen Kaiserreichs in Mexico. Berichte des königlich preussischen Ministerresidenten Anton von Magnus an Bismark, 1866–1867 [The end of the Maximilian Empire in Mexico. Reports from the Royal Prussian Minister-Resident Anton von Magnus to Bismark, 1866-1867]. Frankfurt–Göttingen: Göttingen Bln u Frankfurt Musterschmidt Erscheinungsdatum, 1965. 343 s. [in Deutsch].
- Lubienski, 1988 – Lubienski J. Der maximilianische Staat Mexiko 1861–1867: Verfassung, Verwaltung und Ideengeschichte [The Maximilian State of Mexico 1861–1867: Constitution, Administration and History of Ideas]. Wien–Köln–Graz: Böhlau, 1988. 161 s. [in Deutsch].
- Phelan, 1968 – Phelan J. Leddy. Pan-latinism, French intervention in Mexico (1861–1867) and the genesis of the idea of Latin America // *Conciencia y autenticidad históricas / Escritos en homenaje a Edmyndo O'Gorman*. Mexico: UNAM, 1968. P. 279–298. [in English].
- Pitner, 1993 – Pitner E. Maximilian's lieutenant: A personal history of the Mexican campaign 1864–1867 / Transl, and ed. By. G. Etherington Smith. Albuquerque: Univ. Of New Mexico press. 1993. 206 p. [in English].
- Ratz, 1985 – Ratz K. Das Militärgerichtsverfahren gegen Maximilian von Mexiko. 1867: Vorgeschichte, Prozessanalyse und –kritik; Prozessakten, Rechtsgrundlagen [The military trial of Maximilian of Mexico. 1867: Prehistory, process analysis and criticism; Process files, legal bases]. Wien: Hardegg, 1985. 257 s. [in Deutsch].
- Scherr, 1868 – Scherr J. Das Trauerspiel in Mexico [The tragedy in Mexico]. Lpz.: Wigand, 1868. 303 s. [in Deutsch].
- Smith, 1973 – Smith G. Maximilian and Carlota. The Habsburg tragedy in Mexico. London: Harrap, 1973. 318 p. [in English].
- Tavera, 1903 – Tavera E. Schmit von. Geschichte der Regierung des Kaisers Maximilian I und die französische Intervention in Mexiko: 1861–1867 [History of the government of Emperor Maximilian I and the French intervention in Mexico: 1861–1867]. Von Dr. Ernst Schmit Ritter von Tavera. Bd. 1–2 . Wien–Leipzig: Braumüller, 1903. Bd. 1. 433 s.; Bd. 2. 517 s. [in Deutsch].